

Бүгү чурттарның пролетарийлары каттыгыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 231 (12021) | 1982 чылдың октябрь 3, воскресенье | 1925 чылда үндөзлөттүгүс | Өртөз 3 көп

УЛУСЧУ БАШКЫ

Октябрының баштайгы воскресени. Ук хуну бүгү улусчу өөрүшкүлүг байырлал — Башкының хуну кылдыр демдеглээр чачылаан. Башкы—энне хундулуг болгаш харысалгалыг мергежилдерин бирээни. Кижилер бодунуң ижи-биле бойдушту чаартып турар, а башкының ажил-херээни үнөзи — оң кижини хевирлеп кижизидип турарында. Башкыларның ажил-херээни ачызында чурттуң угаан-бодал күчүзү байлактан турар.

Коммунисттер партия болгаш Совет чазак улус өөредилгезиниң хөгжүлдэи дээш доктаамал сагыш салып келген болгаш сагыш салып турар. Бүгүниңиң ыяап-ла ортук өөредилге шилчиге доозулган дээрзи партияның XXVI съездинде демдеглелтиген. Чедип алган чүүлдер үндөзлөдү, партияның съезд он бирги беш чылда улус өөредилгезиниң бүгү эволюцияның хөгжүлдэ, сайзыралының перспективаларын тодараткан.

Бөгүгү башкының, бүдүрүлгө өөредилгезиниң мастериңни, өөредилге черлериниң ажилдакчызын кол-ла сорулгазы — өөреникчилерин болгаш студенттерин өөредилгезиниң күш-ажылчы база мөзү-шынар кижизидилгезиниң шынарын бедилээр. Эртемириниң үндөзлөдү, өөреникчилериниң чепселенген, бедик культуралыг, мөзү-бүдүштүгү, бөгүгү бүдүрүлгөлөргө, ажил-агыларга ажилдаарынага белеткеттиген кадрларын бистин өөредилге черлериниң белеткеп үндүрүрүрүр. Бо ажилга дээди, тускай ортук өөредилге черлериниң база профтехучилищелериниң башкы кадрларын кижизидилгезиниң, бүдүрүлгө өөредилгезиниң мастериңниң ролу улуг.

Бистин республикада 4 муң ажал башкы анык-өскөн өөредилгелериниң боттарының бил-лиг-медерели, күзөл-чүткүлү баралаткан. Бистин ителителгилериниң мурнакчы отряды — улусчу башкының ат-алдары бедик. Совет көдөзи-нин социал болгаш културга чаартылаарына олар төлөтүп үлүш кирип турарлар. Оон-биле чергелештир башкыларын ажилдап, чурттаарына-га таарымчалыг байдалдарын тургузары база чу-гула. Тываның хоорай, суурларында дыка хей башкы кадрлар анык-өскөн өөредилгелер, кижизидер хундулуг үлүшлөдү-биле чергелештир политинформаторлар, агитаторлар, пропагандистер болуп ажилдап турарлар. Башкыларын дыка хей улус депутаттарына согулган, херээженер чөвүлел-дери ышак бисте көдөзүн ажил-херээниң эң өскү ажилдыг, массалыг хей-инити организа-цияларына бистин башкыларыны инициативчи үлүг-хуузу кирип турарын мактава арга чок.

«Улусчу башкы дээрге совет инителелдин чор-гааралыг чок. Ол улус өөредилгезиниң херээниге кы-зыгаар чок бердинген-биле, чүрээниң буяны-биле, сектил-сагышын кайгамчык чаагайы-биле, уругларга ынаа-биле бүгүдөниң хундулуктун чаалап алган» — деп, эш Л. И. Брежнев үнөзөн. Респуб-ликаларын школаларында үш чыг чыг башкылар РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң школалары-нын алдарлыг башкылары деп хундулуг аттарлыг. Улус өөредилгезиниң тергилерини, орден, медаль-дар-биле шаңнатканнар. кайы хей.

Өөредилге-кижизидилге чорудулгазының кол өзөз — кичээл болуп билидир. 45 минутта иш-тинде эртер кичээлдин утка-шынарлыг, дээштиг чо-руун чедип алыр башкы бүрүзүңү иделектинден, чүткүлдөн, ажилына бедик харысалгазында хамаарып. Башкыларынның чаа арга-метод-тары, эртем талазы-биле амгы бедик денел шак мычар ажилдаарын негеп турар. Башкы кижил өөреникчилерге билиглерин дамчыттышаан, билиг-лерин боттары чедип алырына оларын чачыкты-рар болгаш кичээлдин кижизидилгелерин салдары, утка-шынарын ханылаары чугула.

Башкылаашкын херээниң бөдүрүлгө мастери, ажил-херээни ханы бердинген, чаа чүүлдерин дил-еп тып чоруур мурнакчы башкылар школа санын-да бар. Оларын кичээне бөгү даразында башкы-лары — Кызылдың № 14 школаның эге класстар башкызы В. В. Горбунова, Самагалдай ор-тук школаның эге класстар башкызы Б. М. Су-вандин, Кызылдың № 4 школаның үстүк класстар башкызы Л. П. Добычина, Бажын-Алаак школ-азында К. Е. Балдан, Эрзинин Нарын школанында К. Б. Кыргыс дээш өске-даа он-он башкыларын чоргаарал-биле адап болур.

Башкының кижизидилгелер ролу улам бедип турар. Башкының бодунга, оон эртем талазы-биле билиг-ге, долгандыр турар бүгү-ле чүүлдерин ханы сай-гарып билиринге, инициативаларына негелде улуг. Оон өөреникчилери бистин инициативистин мөзү-шынар болгаш мораль принциптерин кайы-хире шингээдип алгандан, коммунисттер идеал-дарын амыдыралга удуртулга болуруп турарын-дан башкы инициатив мурнунага бедик харысалгалыг болуп турар. Совет башкының ажилының он-загайы ында.

Бо өөредилге чылы онзагай чыл. ССРЭ-ниң тур-густунганының 60 чыл юбилейин төлөтүп тур-гунче кичээлдин угландырамы — эң кол сорулга. Школачыларын идея-политиктиг, күш-ажылчы болгаш мөзү-шынар база интернационалдыг кижизидилгелериниң комплекстик бөдү-биле шинтип-ле-деш-тир, ону чедип алырынага школаларын болгаш өөредилге черлериниң партия организацияларының ролун бедилери чугула. Республиканың мурнакчы башкылар коллективтериниң ажил-дуркулгазы ону чедип ижилгелер боттандырып болурун бадыткап турар.

ХОВУ АЖЫЛДАРЫН ШАПКЫНЧЫДААЛ

ДУЗА

Хоорай-кодээге

СЭКП Топ комитетиниң болгаш ССРЭ-ниң Министр-лер Чөвүлелиниң «1982 чыл-да көдээ ажил-агы продук-туларын боттандырып болгаш дүжүт ажаалдазын база 1982-1983 чылдарың кымык үе-инде мал кыштагылашкын-ны чедип ижилгелер эртер-рин хандырар талазы-биле немелде кемчигер дугайын-да» доктаалын амыдыралга боттандырар сорулга-биле транспорт эргелелиниң бүдү-рүлгөлери республиканың совхозтарына, организа-цияларына 250 автомаши-наны белеткеп, чоруткан. Оларын хойкези Каа-Хем, Таңды районнара ажилдап турар. Бо хуну чедип авто-транспорт-биле 60 муң ажал топпа алыр-агы көдээ ажил-агы, продукцияны со-вортуп алырлар. Оон иш-тинде хову-шөлдерин 57 муң топпа сикос масса-зын дамгылаан. Бо чылды транспорт ажилдакчылары «Бу-рунгар», «Ленинги орук», СЭКП-ниң XXV съездин ат-тыг, «Кызыл-Тун» совхозтар-ның механизаторлары-биле чыгыс демниг, бедик бүдү-рүчүлүг ажилдаарлар. Бо совхозтарга сикос масса-зын, тараа соортунгелерге ажил-дап турган чалаачылар хей ажилды бүдүрүшкелер. Олар 11-15 километр хемээлдег черлерге хуну 9-10 рейс-ти кылып турганнар. Бо бүгү-нү көдээ ажил-агы механизатор-ларын техниктиг белен болуп чорутуп чедип ал. механизаторларын чалаачыларын ажилдап, дыштангылашкын эки организа-цияларын тун-дешке боттандырып шы-даан. Угтулде ажил-агылар чалаачыларын хандырылган моон мурунда чылдар-га болаарга дыка экигелген. Културга ажилдакчылар ботур библиотекалар, поч-тачылар оларга үрүчүлү көп турганнар. Бо совхозтарда

ажилдай бээр чижер-тер чыгыс эвес улаа бол-гулаан. Ажил-биле чуга-лаарга, Улуг-Хем районун сохостары автобүдүрүлгелер-ден барган машиналарын чуга 40-60 хуузу ажил-даан. Ажил-агыларын удур-тукчулары транспорт ажилын контроллагы албай барганнар. Ол ышакш автомашиналарын өдө дөш алырына 2-3 хуну чидир чүүлдер бар. Республиканың хову-шөл-деринде картофель соортун-гелерге база доктар болд-дыр мен. Картофельдин көтөр-лөргө соортур арганы совхоз-тар ижилгелер алаан. Ам Са-дыг министрствозунун баа-зын 300 ажал топпа кар-тофель белеткеп, соортуп, шыгдарыла уруп алган. Картофельди көтөрлөргө соортур ажилдай эки-да, ба-гай-даа талаалар бар. Ол дөргө автотранспортун чык-соортуп дозуу-биле ажил-дап баагы-дыр. Ындыг болганда Садыг министр-ствозун бааза автотран-спорт дозуу-биле ажил-лаар сорулга-биле моон со-гар чаа, ишкит көтөрлө-лөргө белеткеп кылар айты-рыларын шинтип-ле болд-а эки.

Картофельдин көтөрлөргө соортур чедип алырлар. Продукцияны шылар, хей-эр артар, сорттап ыла-рына хей чарыдал база үн-мө.

Кустун ортан айы үнүп келген. Чылдыг эвез ар-ган. Ынчалаш таага, пог-аа ажаалдашкын шапкычларын-га автотранспорт бүдүрүл-гелерин чалаачылар улам иделектиг кирип. Аш-чем программатын күсүлдеринге эвез улуг кириптер.

В. ПАЛАМАРЧУК,
Тываның транспорт эргел-ели чык соортуде кил-лелниң чачыктыг ора-лакчы.

АЖААП АЛАГШ, ДУЖААГАН

«Барлык» совхозун по-гаажылар бо чылын бо-гай эвез дүжүтүг өстүрүп, ажаалаткан. Ында Анато-лий Тьенуң удуртканы по-

гаажылар бригаданы эне-хей дүжүтүг алган. Оларын бригаданы 105,7 тонна огурун, 126,5 тонна наустаны, 9 тонна согунамы,

5,2 тонна свейканы, 35 тонна морковту болгаш 102 тонна картофельди ажаал алган, дүжүлгөн.

А. БЕГЗИН-ООЛ.

КАТАП КЕЗЕ БЭЭРГЕ

«Ах-Туруг» — хой ажил-агының совхоз. Ынчалаш оон баш санын көвүдөп, продуктулуун бедилер — чугула айтырып. Ол соору-ганы чедип ижилгелер бот-тандырамы мал чедип белеткелинден улуг ха-маарып болгай.

Ах-Туруг салбырда суг-гаттыг сикен шөлдер эвез. Ол холдууна-ла Кызыл-Дага бар. Ол сал-бырның малчыларын чам-дамызы сугаттыг 30 ажал гектар черден люе-р на кезип алган. Оң баш-тайгы дүжүдү чаагай бол-

ган. Ийги кезилден чо-рударга, ол-ла черден дү-жүт арай хирегил болган. Оң чылдагааны — суг-гарыла, ажаалданы негелде-ге дүжүтүр чоруттаанын-да.

К. КОМБУ,
Улуг-Хем район.

КҮҮСЕЛДЕ КУДУ: чүнүң-биле тайылбырларыл?

Хову, хуну өрткен ту-дун, соотун тымызы улам дышкан. Ону республиканың бүгү совхозтарының удурту-чулары, ижилер-техникти ажилдакчылары эки бил-лелер. Ындыг болза-да, олар-нын хой кезини үнөш ыныг байдалы дүвүрөтөй турар. Оң уламы-биле дүжүт ажаал-дамын теминини күдүзүн, ында күш-ажылды организа-цияларын тургузуп чедип а-лаарын моон мурунда чо-луна партиягылар көдээ ажил-агы ажилдарының до-пчулаларына шүгүмчүл-дөрдөн чамдык совхозтарын түшпел үндүрбөзүн респу-бликаның Статистика эргел-ели сентябрь 27-де медээ-ден база көрүп болур. Ма-лаа хамаарыш республика кестинге бүгү тарааашын чүгө 85,4 хуузу ажаал а-лаан чугаалаарга-ла байла-дыг калдыкы билдире бээр ышакыл. Ынчалаш-да сик-та тараа ам-даа хой: ажаал алда чогур тарааның 48,7 хуузу турбушаан. Тодаргай-лаарга, сикта ам-даа 72,805 гектар тараа культуралары бар. Артак үеде дүжүт ажаалдазын улам шапкыч-лыг, оңе бүгү күштү мөң-лөп, техника бүрүзү чо-п ажилдап, бедик бүдүрүч-лүг ажилдарын үстүнде чи-жек көргүзүп турар.

Районнар айы-биле алыр-га, Таңды, Кызыл, Каа-Хем, ыргытулгелер эки. Бо район-нар ажаал эки чогур тараа-ашын 71,6, 58,4, 52,1 хуузу кезип алган болуп турар. Ол районнарын совхозтарында байдал база багай эвес. Чи-жээ, ССРЭ-ниң 50 чылы ат-тыг совхоз 7358 гектар черин тараашын негесеп, оң 6532 гектарын бастырып алган. Күүселде—88,8 хуу болган. Оон адаанда «Коммунизмни херел» совхоз чоруп ора-ар. Бо ажил-агы кестинге та-раашын 80 хуузу ажаалган. Каа-Хем районун дорт со-хуу — «Совет Тымы», «Бу-рунгар», «Турен», «Улуг-Ое-тир» тараан тааычалай кесей, дорт ажаал ап ту-рарлар.

Ажаалда эң-не бедик тем-ини Бин-Хем районун сов-хозтары көргүзүп турар. Рай-он кессе чогур тараашын 63,1 хуузу күүселди алган. «Өкө», «Шивилги», «Кызыл тараачын», «Хадич» совхоз-тар кескен тараашын бүрүн ажаал алган. Ажил-агылар-да бо чылын багай эвес дү-жүт үнгөн. Чижээ, «Кызыл тараачын» совхоз амдышын-да бир гектар-ла 9,4 дү-жүтү ап турар. Оске-даа сов-хозтар дүжүт база эки. Чоон-Хемикте «Чыра-Хем» совхоз гадан 13, «Болышев» 11,8, Улуг-Хемде «УТКА 25 чылы» — 11,2 центнер кызыл-тасты ап, келер чылдың час-кын ажилдарына эки үрөзүн кирип алыр аргалыг.

Четтестер база бар деп үс-түнде демдеглээн бед. Каа-Хемде «Ленинги орук», «Епи-сей», Улуг-Хемде «Күш-ажыл-дыг хосту», Чоон-Хемикте «Хондереги», Тес-Хемде «Кы-зылгара», «Тес-Хем», Кызыл-районда «Кара-Хаа» совхоз-тар бо чылын багай ажаал-дап, тараашын эки дүжүтүг өс-түрүп шылааннар. Бо ажил-агылар бир гектар-ла 11,1-ден 3,2 центнер чедип дүжүт-

ту ажаал ап турарлар. Дүжүт ажаалдазы-биле чер-гелештир республиканың ажил-агылары инициатив ма-лынга чык курлавырларын тургузуп алыры уламчыла-ышаан. Байдал кандыгыл? Сентябрь 27-де медээ-биле алырга, республика 220460 тонна чыгаар үнгөн болгаш тараашын сикенерин белеткеп алыр планын 66,5 хуу күү-сеткен. Бо көргүзүг өрткен чылдында хей-лаа болза, ол кымын-да өрттөс. Чүгө дөргө бо чылын бистин рес-публиканың девиссээрине сикен эки үнгөн болгай. Бир эвес чамдык совхозтар мал чедип белеткелинче оза-лап кирбээн, кык болгаш техника күжүн шы ажил-лап, сикенерлөр ортузунга социалисттер чарышты эки ор-ганастаан база өске-даа ажилдарын доштин чоруткан болза, күстүн ортан айыга чедип оон-даа хой курлавыр-ын тургузуп ап болурун а-ргалы турган.

ЧЭЭРБИ БИРГИ НЕДЕЛЯ ЭГЕЛЭЭН

УЖУДУШКУН БАШКА-РАР ТӨП. (СЭТА). Алатайы Березовоюң болгаш Вален-тин Лебедевич «Салют-7» станцияга күш-ажылчы эл-чөзүн чээрби бирги неделя-зы эгелээн.

Чер кырының геофизиктиг шинчилелдерин, хайгараш-кынарын, чуркуна тыртты-рарын өрткен хунуерде че-динишкел боттандырган.

Чер чогулда космо-дел-миде хередиенишкенин болгаш чачинаалары «Елена» деп бичкек гамма-телескоп-биле шинчээр шенелдерин база кылган.

Орбитага үр үеде ужудуш-куна экипажтың калдыкы байдалын болгаш ажилдар аргалыг тодаргайлаар со-рулга-биле космоавтылар-ның эмнеге шинчилелдерин тургузуп болур.

Чем белеткээриниң планна-рын 91,8, 91,7 хуу күсүктел-деш, өскөдөр мурнай бер-генер. Ынчалаш-даа олар-да сикен белеткээриниң пла-нын топ районнара деңгээл-дык эвез болгай. Улуг рай-оннар, чижээ, Чоон-Хемик планын 70, Бин-Хем — 62,7, Барыны-Хем — 85,9, Улуг-Хем — 63,9 хуу күсүктелген. Каа-Хемик сикенчелери чер алган. Бо район инициатив пла-нын чүгө 46,4 хуузу бот-тандырган. Оң ажил-агылар ам-даа 17,064 тонна си-кенни белетээр ужурут. Ону ол район күсүктин шыда-лап чүгөш үнөш амгы бай-далы бадыткап турар. Чүгө дөргө ойт-сикен курган, да-аылданган, оң курлавыр ында ам барык чок деп бо-лур. Ындыг болганда сикенин кайыш, чедип белеткээр-ин дугайында айтырп рай-онун удуртукчуларын дү-вүрөдп ужурут.

Эң-не дүвүрөчиг байла-Танлы районда тургустунган. Олар 21720 тонна сикен бе-летээр планын. Күүселде—33,9 хуу болган. Бүдүн чай дүргүзүндэ районун сикенчи-лерин ажилынын түнелги ылым харык чок болганын чүгү деп чугаалаары?! Рай-онун ийг совхозу — Тока аттыг биле «Революцияны чалбыжы» сикен белеткел-тин планларын 18,7 база 10,8 хуу күсүктин алган кай-чар тайылбырларыл? Сикен белеткел «Шамбалы», «На-ра-Хаа», «Бурен», «Росси», «Ах-Чыраа», «Искра» совхоз-тарда кончут оожум темп-лиг.

Дүжүт-даа ажаалдазында, мал чедип белеткелде байдал дүвүрөчиг болуп ар-тышаан. Оларын кайы-даа Аш-чем программатын амы-дыралга боттандырылган кол-ролду ойнаар болганда, че-р-де партия, совет орган-нарын удуртукчулар дү-жүт ажаалдазын, мал чедип белеткел шавкычлар дөш эң-не шинтирилг хем-чеглерин ап, шапкын ко-дөдирин ажил-агыларга байдал негеп турар.

БОГҮН-БАШКЫНЫН ХУНУ

Ховалыг Санжиева Куулар — эге клас-сар башкысы. Улуг-Хемин Хайыракан школанында ажилдап турар, өөредилге-кижизидилге ажилына бедик көргүзү-лери доктаамал чедип ап келген. Ком-

мунист башкы суурнуң хей-инити амыд-манын иделектиг киригилчип.

ЧУРУКТА: башкы Х. С. Куулар өөр-еникчилер арасында. В. КАРА-САДЫН ФОТОЗ.

